Чернівецький національний університет
ім. Ю.Федьковича
Географічний факультет
Кафедра фізичної географії та раціонального
природокористування
Катовіцький відділ Польського
Географічного Товариства

Збірник наукових праць

Річкові долини
Природа – ландшафти – людина

River's Valleys
Nature – Landscapes – Human

Редактори:
Володимир Круль, Богдан Рідуш

ЧЕРНІВЦІ - СОСНОВЕЦЬ 2007

Редколегія випуску:
Василь Гуцуляк, Василь Джаман, Микола Дутчак, Мирослава Кирилюк, Володимир Круль, Валерій Руденко, Юрій Ющенко

Рецензенти:
Вячеслав Андрейчук, Володимир Круль, Богдан Рідуш

Збірник наукових праць

Макетування: Богдан РІДУШ

Copyright © 2007 by Кафедра фізичної географії і раціонального природокористування Чернівецького національного університету ім.Ю.Федьковича
Катовіцький відділ Польського Географічного Товариства

Рисунок на обкладинці: Шимон ОПАНЯ

Проект обкладинки: Славомір ПИТЕЛЬ

Видавництво: Рута
ISBN 978-966-568-896-9

Друкарня: Поліграфічно-видавничий захлад «ПЛІК».
41-902 Битом, вул. Семяновіцька 98

УДК 911.52:502.171

Галина Ходан

АНТРОПОГЕННІ ЗМІНИ ЛАНДШАФТНИХ КОМПЛЕКСІВ ХОТИНСЬКОГО РАЙОНУ (ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ)

Вступ. В наш час екологічні проблеми набули статусу глобальних. Людство усвідомлює сутність екологічної небезпеки, ускладнення умов життя на Землі внаслідок впливу на масштаби змін у довкіллі, зростає інтенсивність господарювання, міра забруднення природного середовища. Вивчення ландшафтних комплексів є необхідною передумовою розробки географічних основ раціонального природокористування.

Стрімкий розвиток всіх галузей промисловості, транспорту, збільшення чисельності населення і урбанізація, хімізація всіх галузей діяльності людини призвели до помітних змін у навколишньому середовищі. Вплив шкідливих речовин на довкілля, і реакція середовища на такий вплив стає глобальною і всеохоплюючою проблемою. Інтенсивність, характер і напрямки цих впливів на довкілля визначаються специфікою виробництва, його потужністю, площею впливу. До такого впливу особливо чутливі природні компоненти (ландшафти), де кожен з природних компонентів різною мірою зазнає шкідливих впливів. Шкідливі речовини, які впливають на всі компоненти природного середовища, значно погіршують екологічний стан ландшафтів.

Мета і завдання Метою роботи є вивчення антропогенної зміни ландшафтних комплексів Хотинського району, джерела та причини їх забруднення, стану природокористування.

Результати дослідження. Вивчаючи екологічний стан ландшафтних комплексів, слід брати до уваги, до його складу входять різні складові. Тому спочатку потрібно провести оцінку екологічного стану водного середовища, атмосферного повітря, ґрунтів, тваринного і рослинного світу, оцінити антропогенний вплив на оточуюче середовище

Ландшафтні комплекси території дослідження сформувалися в результаті взаємодії груп факторів, що впливають на їх формування. Група просторово-позиційних чинників включає в себе: площу території дослідження, її географічне положення. Група часових, історико-еволюційних чинників зумовлює формування і еволюцію ландшафтних комплексів. Група літолого-тектогенних і геоморфогенних факторів активно приймають участь в формуванні й виділенні ландшафтних комплексів топологічного і локального рівнів. Кліматогенні та

гідрогенні фактори відіграють важливу роль у формуванні зональних і азональних особливостей ландшафтних комплексів. Група біогенних факторів також має свій вплив на формування ландшафтних комплексів, їх територіальну структуру. Суттєву роль у формуванні ландшафтних комплексів, сучасної їх структурної організації має група антропогенних факторів. Кожна із груп факторів впродовж історичного часу зіграла важливу роль у формуванні сучасної складно генетичної системи ландшафтних комплексів території дослідження локального і топологічного рівнів.

Активізація господарської діяльності впродовж XIX-XXI ст. призвели до значних змін у навколишньому середовищі – в межах всіх ландшафтних комплексів. На території Чернівецької області найбільшого впливу діяльності людини зазнало і продовжує зазнавати Прут-Дністровське межиріччя, а саме тут знаходиться Хотинський адміністративний район [1].

Антропогенні процеси особливо сильно впливають на динаміку і розвиток ландшафтних комплексів. В.І. Вернадський відзначав, що людина стає великої геологічною силою, здатною зробити істотні зміни на Землі. Однак вплив людини

Таблиця 1

Ступінь антропогенної перетвореності видів місцевостей Хотинського району

№ п\п	Види місцевостей	$K_{ап}$	Ступінь перетвореності
1	Місцевості підвищених вододільних гряд	2,37	Слабо перетворені
2	Місцевості високих випукло вершинних вододільних масивів	3,12	Слабо перетворені
3	Місцевості горбисто-грядових ерозійно-зсувних схилів	3,81	Перетворені
4	Місцевості схилів вододільних масивів	5,96	Середньо перетворені
5	Місцевості надвисоких пізньоплюценових терас Дністра	7,86	Дуже сильно перетворені
6	Місцевості високих раньоплейстоцено-вих терас Дністра	8,00	Дуже сильно перетворені
7	Місцевості крутих (35-60°) схилів та дуже крутих (60-90°) дністровських «стінок»	2,41	Слабо перетворені
8	Місцевості сильно спадистих (15-20°) схилів Дністра	2,65	Слабо перетворені
9	Місцевості заплав та днищ долин бокових приток і балок	4,97	Перетворені
10	Місцевості виположених (2-4°) схилів долин бокових приток і балок	8,00	Дуже сильно перетворені
11	Місцевості слабоспадистих (5-8) схилів долин бокових приток і балок	7,21	Сильно перетворені
12	Місцевості спадистих (9-15°) схилів долин бокових приток і балок	4,26	Перетворені
13	Місцевості сильно спадистих (15-20°) схилів долин бокових приток і балок	3,24	Слабо перетворені

на природу не безмежний. Він повинен враховувати закони природи, щоб не допускати появи негативних явищ при використанні багатств природи. Людина, цілеспрямовано впливаючи на природу, здатна загальмувати або зовсім припинити прояв одних природних процесів, а інші інтенсифікувати. Він сприяє виникненню нових природних процесів – абразійній діяльності біля берегів ставків і водоймищ, зсувів та ін. Велика роль людини в посиленні діяльності тимчасових потоків, підземних вод і т.ін.

Отже, можна зробити висновок, що найсильніше перетвореними є місцевості надвисоких і високих терас Дністра, а також місцевостей виположених схилів долин бокових приток і балок. Такий високий ніяь антропогенної перетвореності зумовлений тим, що до даних видів місцевостей приурочені основні населені пункти регіону, промислові підприємства, кар'єри, дороги та орні землі.

Досить сильно перетворені місцевості слабо спадистих схилів долин річкових приток і балок до яких приурочена значна кількість населених пунктів, городів, садів, доріг.

До перетворених і середньо перетворених відносяться місцевості вододільних масивів, місцевості заплав і днищ долин бокових приток і балок та місцевості спадистих схилів долин бокових приток і балок. Така перетвореність зумовлена використанням даних місцевостей під сади, сіножаті, частково під населені пункти і городи.

Решта видів місцевостей відносяться до категорії слабо перетворених, на них в основному розміщені лісові масиви, пасовища.

Антропогенні, як і всі зовнішні процеси порушують сталу рівновагу в ландшафтних комплексах і викликають виникнення нових зв'язків між їх компонентами. Утвориться нова природно-генетична система, у якій встановлюється рівновага, і вся вона служить тим цілям, заради яких створювалася - раціональному природокористування. В системі, що розвивається одночасно під впливом природних законів і спрямованого впливу людини, виникають нові процеси, які стосуються до антропогенних і природно-антропогенних груп. Однак людина повинна весь час регулювати сконструйовані нним нові процеси для того, щоб запобігти виникнення побічних несприятливих процесів і явищ, а якщо вони вже проявляються - послабити їхню дію.

Вплив людини на ландшафтні комплекси полягає в тім, що він віднімає в них речовини, інтенсифікуючи цей процес щорічним впливом різних сільськогосподарських культур, і привносить інші, застосовуючи різні добрива і засоби захисту рослин. Така діяльність людини впливає на сезонну ритміку кількості і якості речовин, що вводяться їм у кругообіг, і утримуються в природному комплексі і, отже, впливає на ритміку діяльності внутрішніх і зовнішніх ландшафтоутворюючих процесів.

Внаслідок тривалого впливу людини на природу на території району зазнали значних змін всі компоненти природного середовища. В багато разів прискорились природні процеси, виникли нові, зумовлені взаємозв'язком

природи і суспільства, істотно змінилися ландшафтні комплекси району. Значно трансформований грунтовий покрив та поверхневі води, змінився рівень грунтових вод (це зумовлено будівництвом Дністровської ГЕС).

Висновки Під дією антропогенного фактору відбувається перетворення ландшафтних комплексів, розвиток на первинній природній основі складно генетичних ландшафтних комплексів. В регіонах інтенсивного господарського використання природи, формується якісно інша, більш складна і диференційована, географічна структура.

Слабка вивченість процесів формування нової територіальної географічної структури ускладнює розробку наукових основ раціонального природокористування і географічного прогнозування.

Досить сильно перетворені місцевості слабо спадистих схилів долин бокових приток і балок до яких приурочена значна кількість населених пунктів, городів, садів, доріг.

До перетворених і середньо перетворених відносяться місцевості вододільних масивів, місцевості заплав і днищ долин бокових приток і балок та місцевості спадистих схилів долин бокових приток і балок. Така перетвореність зумовлена використанням даних місцевостей під сади, сіножаті, частково під населені пункти і городи.

Решта видів місцевостей відносяться до категорії слабо перетворених. На них в основному розміщені лісові масиви, пасовища.

Список літератури

1. Воропай Л.И., Дутчак Н.В., Куница Н.А. Антропогенная преобразованость природно-территориальных комплексов Среднего Приднестровья // Вопросы их рационального использования и охраны природных ресурсов Украинских Карпат и Прикарпатья - К.: УМКВО при Минвузе УССР, 1989. -С. 67-74.
2. Географія Чернівецької області / За ред. Я.І. Жупанського. – Чернівці: Вища шк., 1993. - 192 с.
3. Гуцуляк В.М. Ландшафтно-геохімічна екологія. – Чернівці: Рута, 1995. - 317 с.
4. Природа Чернівецької області/ За ред. К.І.Геренчука - Львів: Вища шк., 1978. - 156 с.
5. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.
6. Шевченко А.Й., Руденко В.П., Євдокименко В.К. Екологічні основи природокористування. – Київ: ІЗМН, 1999. – 200 с.
7. Шищенко П.Г. Прикладная физическая география -К.: Высшая школа, 1988. - 191 с.

Galina Khodan

ANTHROPOGENIC CHANGES OF LANDSCAPES IN HOTYN DISTRICT (CHERNIVTSI REGION)

Summary

The study of landscape complexes is necessary pre-condition of development of geographical bases of rational natural management. The environmental conditions of the Hotyn district of the Chernivtsi region on all history stages were friendly to development of processes of settling, economic mastering and forming of the systems of natural management.

Зміст

В'ячеслав АНДРЕЙЧУК
Долина Нілу і людина: географічні аспекти 3

Григорій ДЕНИСИК, Оксана ТІМЕЦЬ
Ландшафти річкових долин: правило тріади і осередкові процеси 23

В'ячеслав АНДРЕЙЧУК, Анатолій ПОМОГАЙЛЕНКО
Дністровський каньйон 27

Лариса ВОРОПАЙ, Микола КУНИЦЯ , Василь ЛЕВИЦЬКИЙ
Заплави річкових долин як геоінформаційні системи ландшафтогенезу у голоцені 47

Ольга ГЕЛЕВЕРА, Ігор ГУЛЬВАНСЬКИЙ
Деградація ґрунтів як чинник антропогенних змін долинних ландшафтів 58

Василь ГУЦУЛЯК, Віталій ПРИСАКАР
Ландшафтно-геохімічна типологія поселенських геосистем в Чернівецькій області (приуроченість населених пунктів) 64

Юрій ЗІНЬКО, Віталій БРУСАК, Діана КРИЧЕВСЬКА, Василь ТКАЧИК
Верхньодністровський екологічний коридор: сучасний стан та заходи з охорони 69

Іван ДІБРОВА
Особливості ландшафтних ярусів і смуг як берегових геосистем великих рівнинних водосховищ 79

Микола ДУТЧАК
Ландшафтні комплекси долини Дністра в Середньому Придністров'ї 86

Микола ДУТЧАК, Світлана ДУТЧАК, Олексій ДУТЧАК
Ландшафтні комплекси зони Дністровського водосховища та їх рекреаційна оцінка 93

Юрій ДМИТРУК
Еколого-геохімічні дослідження кадмію у ландшафтах річкових долин Передкарпаття 100

Сергій КАРМАЗИНЕНКО
Реконструкція пізньокайнозойських ландшафтів долини Дніпра 106

Ольга КИНАЛЬ
Кліматичні особливості долини Дністра в межах Середнього Подністров'я 115

Оксана КОЛТУН
Антропогенні перетворення долини Південного Бугу (верхня течія) 130

Сергій КИРИЛЮК, Олена КИРИЛЮК
Ландшафтні комплекси річкових долин Хотинської височини (на прикладі долини Гукова, Рокитної та Онута) 136

Олександр КОВАЛЬОВ

Олена ХРИПКО
Флювіальний басейн як інформаційна машина 248
В'ячеслав ЯВКІН, Лариса САВРАНЧУК
До питання про рекреаційне і агровиробниче використання долинних систем Карпат і Передкарпаття 254
В'ячеслав ЯВКІН, Андрій КИРИЛЮК, Михайло ЦЕПЕНДА
Розвиток базису ерозії басейнів Прута, Черемоша та Сірету 258
Петро ЧЕРНЕГА
Ландшафти долини річки Малий Сірет у Передкарпатті та їх антропогенна перетвореність 267
Юрій ЮЩЕНКО
Проблеми деградації русел і заплав річок Чернівецької області 273
Галина ХОДАН
Антропогенні зміни ландшафтних комплексів Хотинського району (Чернівецька область) 277
Богдан РУДУШ
Скельно-печерні природно-антропогенні комплекси в ландшафті Дністровського каньйону 281